

VARJÚ ELEMÉR: A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

legtöbb országnak van olyan *nemzeti* múzeuma, amelynek feladata saját területe emlékeinek megőrzése, az elődök életének bemutatása és a nép jellegzetes vonásait feltüntető tárgyak összegyűjtése, de az ilyen múzeumnak sehol e világon nincs olyan mélyreható jelentősége, mint Magyarországon. Más nemzet körülvezetheti az idegent története dicsőséges, örömteljes, vagy borús eseményeinek színterén; a magyarság arra van kárhóztatva, hogy az emlékekben élő múltat csupán múzeumban mutogathassa, mert a helyeknek, hol története legnagyobb jelenetei lejátszódtak, vagy ahol kulturális alkotásainak java fellelhető, nagyobb része el van tőle szakítva.

A magyar föld emlékanyagát egy egészen sajátos történeti folyamat hozta létre. A történelmi Magyarország valóságos sziget Európa szárazföldjének közepén. Magas hegyek által erőteljesen körülhatárolt gyűjtőmedence, a természet által szétbonthatatlan földrajzi egységgé összekovácsolva, amely a származásra való tekintet nélkül közös jellegbélyegét nyomja lakóira. Ebben a medencében úgy folytak egybe a világ minden tájkáról idevetődött népelemek, mint ahogy egyzamatú borra vegyül össze a legkülönbözőbb tőkéről szedett szőlőfürtök kiszajtolt leve. Alig akad a kontinensen népfaj, amelyik meg ne fordult volna itt a századok folyamán. És valamennyiből maradt itt egy-egy töredék.

Ehhez képest a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti és történeti

anyaga gazdag és változatos. Benne Európa, Ázsia sok népe megéli saját kultúrájának egy-egy elemét, amelyek mind összeolvadtak egy nagy egységbe.

Viszont a Nemzeti Múzeum természeti tárai egy Istentől megáldott föld kincseit tárják fel. Ezt az országot a régiek tejjel, mézzel folyó Kánaánnak mondták. Volt itt minden, amit ember szíve áhít, az acélos búzától a sáraranyig, a tüzes paripától a még tüzesebb borig. Ennek a természetadta gazdagságnak az emlékei is mind megtalálhatók a Nemzeti Múzeumban.

Változatos és érdekességekben bővelkedő Múzeumunkra azonban nem csak tartalma miatt vagyunk büszkék, hanem épp ily mértékben azért is, mert ezt az intézményt egyedül a magyarság hozta létre. A világ nagy múzeumainak kincseit pápák, császárok, királyok és fejedelmek hatalmi szóval, hatalomadta erővel hordták össze, ők hagyták népeikre örökölni. Ezekkel szemben a Magyar Nemzeti Múzeum teljes egészében ennek a szegény, sokat szenvedő, örökké vérző magyar nemzetnek alkotása. Négy-száz éven át uralkodóink csak *vittek* ebből az országból, de ide nem hoztak *semmit*. Nemzeti Múzeumunk alapításában, fejlesztésében, felgazdagításában pedig éppen semmi részük nem volt.

Ezt a nemzeti kincsházat egy századokon át elnyomott, mesterségesen elszegényített, százszor megsebzett, javaiból és jogaiból kiforgatott nemzet, belső erejének lefojthatatlan megnyilvánulásaként, törhetetlen élniakarásának szimbólumául önmaga teremtette meg.

A Nemzeti Múzeum létrejötte elsősorban egy korát megelőzőt nagy hazafinak, gróf Széchenyi Ferencnek örök érdeme. Először csak a magyar tudomány és közművelődés céljait szolgáló könyvtárra gondolt, amelynek anyagát 1786 óta céltudatosan gyűjtötte és 1802-ben elérkezettnek látta az időt, hogy ajándékával szeretett nemzetét megörvendeztesse. Ezzel vetette meg a Nemzeti Múzeum alapját.

Minden hazafi kimondhatatlan örömmel vett tudomást Széchenyi áldozatáról. Érezték, hogy az Országos Könyvtár megalapítása jelentős lépéssel közelebb önhibáján kívül visszamaradt nemzetünket a Nyugat szintjéhez. Kitalálni sem lehetne jellemzőbbet az együttérzés általános voltának bizonyítására annál a ténynél, hogy az első adományozó, aki az új közkönyvtár gyarapítására sietett, Kindi Mátyás pesti egyszerű szűcs-mester volt. 1803 újév napján 48 ajándékkönyvvel köszöntött be. Gróf és iparos így egyesültek a haza és a kultúra szeretetében.

A könyvtár 1803 december 10-ikén nyílt meg József főherceg nádorispán jelenlétében.

A Nemzeti Múzeum legfőbb pártfogója kezdettől fogva József nádor volt s az is maradt élete végéig, ő volt az, aki már 1806-ban kidolgozta a tervet arra nézve, hogyan bővítessék ki Széchenyi gróf alapítása

könyv-, érem-, fegyver- és régiségtárt, ipari és természeti gyűjteményeket magában foglaló terjedelmes múzeummá.

Az országgyűlés is magáévá tette az ügyet. Az 1807. XXIV. törvény-cikkben a Karok és Rendek megköszönték Széchenyi ajándékát, amellyel a Nemzeti Múzeum alapját megvetette. Maga az elnevezés ekkor szerepel először hivatalosan. Elhatározták, hogy a megajánlott hadiadó minden forintja után egy garast a Múzeum alapjára szedjenek be. Az 1808. évi VIII. t.-c. a Nemzeti Múzeum alapítását véglegesen kimondja és egy múzeumi palota költségeire közadakozást rendel el.

Az országgyűlés felhívásának páratlan sikere volt. Rövid idő alatt közel *félmillió forint*, azidőben óriási összeg gyűlt össze készpénzben. Grassalkovich Antal hg. pedig a mai Kossuth Lajos, (akkor Hatvani) utcán hatalmas telket ajándékozott. A gyűjtemények is szépen gyarapodtak. Az alapító hitvese, gr. Festetich Juliánná járt elő a példával, amikor pompás ásványgyűjteményével a természetrajzi osztályt megalapozta.

Így hozta létre a társadalom minden rétegének vállvetett munkája a Nemzeti Múzeumot. Bécsben azonban nem jó szemmel nézték a dolgot; évek kellettek még ahhoz is, hogy a hazai kincsleletekből, amelyeket eddig az udvari gyűjtemények nyeltek el, azt a keveset, amire ott szükség nem volt, a fémérték megtérítése ellenében a Nemzeti Múzeumnak engedjék át.

1811-ben nagy szerencsétlenség érte az intézetet, az általános devalváció kapcsán tőkéje egyötödére olvadt le. Majdnem ilyen csapás volt az alapító halála 1820-ban. Hogy a fejlődés mégis gyorstempójú maradt, József főherceg nádor érdeme. A magyarságnak ez az igaz barátja nem ismert fáradságot, ha a Múzeumról volt szó; buzdított, gyűjtött, tekintélye súlyával, arról nem is szólva, hogy adandó alkalommal erszénye is nyitva állott kedvelt intézete gyarapítására. Csak ilyen pártfogó tehette meg, hogy amikor 1832-ben a hírneves gyűjtő, Jankovich Miklós nagyszerű régiség- és könyvgyűjteményét megrendült anyagi helyzete miatt áruba bocsátotta, meg sem várva az országgyűlés határozatát, megvásárolta azt 125.000 forinton, saját felelősségére. Elhatározását az országgyűlés hálásan hagyta jóvá s a Karok és Rendek azzal tetézték meg, hogy *a nemesi rend önkéntes adója gyanánt* félmillió forintot szavaztak meg a múzeumi palota építésére.

Nincs terünk részletes beszámolóra a Nemzeti Múzeum ezen aranykoráról. Csak két nevezetes adományt említünk még fel. 1835-ben az utolsó Illésházy gróf nagyszerű családi könyvtárát (benne a Dubniczi Krónikát) adja a Nemzeti Múzeumnak, 1836-ban pedig Pyrker László egri érsek 190 festményből álló becses képtárát.

Ugyanezen év elején bízta meg a nádor Pollák Mihály pesti építészt

a Múzeum terveinek elkészítésével, végén pedig már a kivitellel, büszkén említve fel a megbízólevélben, hogy ilyen célra ehhez fogható épület az egész monarchia területén aligha lesz található. Az épület 1842-ben készült el. Négy évvel később költözött be a Nemzeti Múzeum új otthonába s nem sok idő telt bele, amikor már felmerült az azóta sem szűnő panasz, hogy a nagy palota szűk a gyűjtemények befogadására.

Az abszolutizmus kora a visszamaradás, a vergődés ideje a Múzeumra is. A könyvtár gyűjtési köre pénz híján mind szűkebbre szorult össze, az európai színvonaltól messze elmaradt. A régiségtártól már 1848-ban elvették Windischgrätz Pestet rövid ideig megszállva tartott csapatai fegyverzeteit s legszebb fegyvereit. Nem csoda, ha szomorú állapotában a Nemzeti Múzeum lassanként kikerült az érdeklődés köréből s ennek lehet tulajdonítani, hogy amikor az újonnan felállított gyűjtemények, az Országos Képtár és Országos Iparművészeti Múzeum javára anyagát széthordani kezdik, a nemzeti kincsház védelmére egyetlen hang sem emelkedik. 1880-ban a könyv-, régiség- és képtárból elvitt festményekkel és metszetekkel vetették meg a Szépművészeti Múzeum kezelése alá tartozó Történelmi Képcsarnok alapját s a nemzeti régiséggyűjtemény ottmaradt illusztráló képanyag nélkül. Kevéssel utóbb pedig a Nemzeti Múzeum egész képtárát beolvasztották az Országos Szépművészeti Múzeumba.

Mindezek dacára a Múzeum egyes osztályai anyaguk gazdagságával, tudományos jelentőségével európai vonatkozásban is számot tesznek. Vannak a gyűjteményeknek páratlanul álló, a szaktudományra nézve egyenesen nélkülözhetetlen részei. Minden csoportban található a látogató olyan kiemelkedő egyes darabokat, amelyek bármely nagy múzeumnak dicsőségére válnának. Az anyag felállítása a kor színvonalán áll. Két körülménynek köszönhetjük, hogy van mivel hivatkozunk; az elődök áldozatkészségének és a magyar föld csodás gazdagságának, amely a természeti kincseknél nem kisebb mértékben rejti magában az elmúlt korszakok s a területünkön hosszabb-rövidebb ideig élt népek emberkéz alkotta hagyatékát. A leletekben való gazdagság szinte kiapadhatatlannak látszik, csak rajtunk áll, hogy kellő mértékben igénybe vegyük.

A Nemzeti Múzeum szervezete és beosztása ötnegyed százados fennállása alatt többször megváltozott. Ma a Múzeum osztályai két főcsoportra oszthatók: *történelmi és természetrajzi* vonatkozásuakra. Sorba véve őket, lehető rövidséggel soroljuk fel az egyes önálló osztályokat.

I. Az *Országos Széchenyi Könyvtár* a Nemzeti Múzeum legrégebbi osztálya. A könyvtár anyaga a következő csoportokra tagozódik. A *kézirattár*; tartalmazza a középkori kódexeket, a kéziratokat és az irodalmi levelek gyűjteményét. A kódexek száma kereken 400, köztük a legrégebb

a VIII. századból való. Van húsz magyar nyelvemléke; a legkorábbi a deáki misekönyv (Pray-kódex) a XIII. század elejéről. Mátyás király könyvtárából a Corvinából származó díszes kéziratának száma 11. Magyar történelmi és irodalmi forrásokban a leggazdagabb gyűjtemény. Az újkori kéziratok száma meghaladja a húszezret, az irodalmi levelek és az *analecta* száma a 30.000 darabon felül van. A *nyomatványt osztály* kevés híján 400.000 kötet könyvből és 300.000 darabot felülhaladó apró nyomtatványból áll. Az 1500 előtti ősnymtatványok száma 1030, az 1711 előtti magyar nyelvű és magyarországi nyomtatványoké („Régi magyar könyvtár”) több mint 3000. Legrégibb idegen nyomtatványa 1465-ből, a legelső hazai (Budai krónika) 1473-ból való. Mint külön gyűjtemények ide tartoznak: gróf Apponyi Sándor *Hungarica-Könyvtára*, a Todoreszku-Horváth könyvtár (szintén legnagyobb részben magyar anyaggal), a világháború irodalmának gyűjteménye, a proletárdiktatúra sajtótermékei és az elszakított területek irodalma. A *hírlaptár* legnagyobb részében magyarországi hírlapokat tartalmaz; állománya 49.000 kötet vagy évfolyam. A *levéltár* kerek számban 1,800.000 darabra megy, amely számba bele van foglalva 127, örök letéteményként a Nemzeti Múzeumnak átadott családi levéltár anyaga is. Ezek közül külön említést érdemel a Rákócziak fejedelmi házának magánlevéltára. A legrégebb eredeti oklevél Kálmán király 1109. évi megerősítő levele a veszprémvölgyi apácák részére, amely Szent Istvánnak 1002 körül kelt adománylevelét írja át. Érdekességei sorába tartozik a címereslevelek kb. ezer darabra menő sorozata (a legrégebb 1327-ből) és az 1848-49-iki szabadságharcra vonatkozó gazdag iratgyűjtemény. Végül van a könyvtárnak *zenei csoportja* is, kéziratos és nyomtatott anyagában mintegy 15.000 tétellel. A könyvtári osztály a levéltár kivételével a múzeum-körúti palotában van elhelyezve; az utóbbi helyszűke miatt az Országos Levéltárnak a budai várban levő új épületében nyert újabban elhelyezést.

II. A *Régészeti Osztály* 1926-ig az akkor feloszlott Régiségtárnak volt része. Tartalmazza a magyar földön talált ős-, római- és népvándorláskori leletek legnagyobb gyűjteményét, de magában foglalja még a magyar emlékeket is Szent István koráig. Tekintve azt a kiváló fontosságot, amellyel Magyarország e korokra nézve az általános régiségtudomány szempontjából is bír, az osztály a legnagyobb figyelemre tarthat számot, őskori részében nevezetességei a *rézkorszak* leletei, nagyérdékű keramikus tárgyakkal és aranykincsekkel. *Római osztálya* a leggazdagabb provinciális gyűjtemények sorába tartozik; pompás kisbronzai, híres ezüst-triposza, bronzborítású ékszerládácskái, választékos ékszersorozatai hírnevét régóta megalapították. Az osztály legnagyobb értéke mégis a *népvándorláskori*-nak nevezett csoport, a szkíta, szarmata, germán, hún, avar és magyar leletek páratlanul gazdag és megoldásra váró tudomá-

nyos problémák tömegét felvető anyagával. Habár Magyarország korábbi aranyleletei majdnem maradék nélkül Bécsbe kerültek s jog és igazság ellenére ott is maradtak, e csoport aranytárgyakban való gazdagsága mégis meglepi a látogatót. Változatossága és érdekessége pedig csak ezen a területen képzelhető el, a népek ez országútján, ahol időszámításunk első évezredében Európának majdnem minden népe hagyott valamit jellegzetes holmijából.

III. A *Történeti Osztály* Magyarország ezeréves múltjának emlékeit őrzi. Gyűjtési köre kiterjed a hazánkra vonatkozó mindennemű régészeti, történeti, művészeti és ipari maradványokra a királyság alapításától kezdve napjainkig. Helyet talál benne a legszerényebb használati tárgytól a művészeti alkotásokig minden, aminek a múltban a magyarság köz- és magánéletével, békés vagy háborús munkájával kapcsolata volt.

Magyarország a múltban, mint közvetítő Kelet és Nyugat között tudományosan még nem eléggé méltányolt szerepet töltött be. Ezért régiséganyagának ismerete nélkül a keleti művészetnek és iparnak Európára gyakorolt befolyását megérteni, a hatások útjait és eszközeit megismerni alig lehet. E szempontból a Történeti Osztály általános értékkel bír s a határokon túl is fokozódó érdeklődésre tarthat számot.

Az osztály anyaga egyenlőtlen: egyes csoportokban jelentékenyen gazdag, így például ötvöstárgyainak tömege egyenesen meglepő s alig akad párjára, ékszer-sorozatai is méltán kihívják az elismerést. Szép gyűjteménye van a középkori magyar festészet és fafaragás emlékeiből és középkori támadó-fegyverekből, míg a keramika, a bútor, a szövés-hímzés aránylag szegényesen van képviselve.

Egyes híresebb darabokat kiemelni nem engedi meg a rendelkezésre álló tér; mégsem hagyhatjuk megemlítetlenül a IX. Konstantin császár által (valószínűleg I. Endrének) ajándékozott koronát, a bizánci zománcművészet ránkmaradt egyik legnagyobb értékű emlékét, a román és gót aquamanilkák szép sorozatát, Szent László király XIV. századi fejerekllyetartóját, három Zsigmond-kori faragott csontnyerget, a bártfai polgárok közkönyvtárának 1480-ban készült szekrényét (még a könyvek egy részével), II. Lajos király (fl526) aranyszövetű köntösét és felesége zöld selyem ruháját vagy az I. Rákóczy György erdélyi fejedelem megrendelésére 1640-ben Kolozsvárott készült aranykelyhet.

IV. Az *Éremtár* a pénz- és éremverés emlékeit és az ezekkel összefüggésben levő holmikat (értékjegyek, zsetonok, rendjelek) gyűjti, természetesen elsősorban azokat, amelyek Magyarország földjével és történetével szorosabb kapcsolatban állanak. A magyar éremverés emlékein kívül gazdag sorozatai vannak görög, római és különösen barbár érmekből. Állománya meghaladja a 300.000 darabot.

V. A *Néprajzi Osztály* keletkezését tekintve a legifjabbak közé tar-

tozik. Alapját Xantus János 1870-ben gyűjtött keletázsiai tárgyai vetették meg; felállítása 1871-re tehető. A közelebbi múlt évtizedekben nagy energiával folytatott gyűjtés eredményeként ma kb. 130.000 tárgyból, 60.000 fényképből és rajzból, 8000 fonogramm-hengerből és egy kisebb ember-tani gyűjteményből áll.

Magyar néprajzi gyűjteménye érthetőleg páratlan s aki ismeri Nagy-Magyarország sokféle eredetű népségének káprázatos etnográfiai változatosságát, az sejtheti, minő kincseket tartalmaz. Magyarországon-kívüli anyagában a rokon finn-ugor és török-tatár népek etnográfiai anyaga bőséges. Egyéb népfajták kevésbé vannak, vagy egyáltalán nincsenek tekintetbe véve. Tengerentúli részeiből ki kell emelni a melanéziai csoportot, amely három magyar gyűjtőnek, Fenichel Sámuelnek, Bíró Lajosnak és gróf Festetich Rudolfnak köszöni gazdagságát.

A Néprajzi Osztály hosszú ideig nélkülözte a megfelelő épületet. Legújabbán a Hungária-úton kapott otthont egy kétemeletes, eredetileg iskolai célokra épült palotában, amely azonban nem nyújt elegendő teret bőséges anyagának méltó bemutatására.

VI. A természetrajzi gyűjtemények 1810-től 1870-ig egy osztályt alkottak. Az utóbbi évben vált szét a gyűjtemény a természet három osztályának megfelelő részekre. Tételszámra legnagyobb közöttük az *Állattár*.

Nyolc csoportra oszlik; közülük leggazdagabb a rovaroké. Állománya több millió darabra rúg. Az osztály legújabb időkig a múzeumi törzs-épület második emeletén volt elhelyezve. 1927-ben a Baross-utcában új épületet vásároltak számára s a gyűjtemények egy új természetrajzi múzeumépület elkészültéig ebben találnak helyet.

VII. A *Növénytár* alapját 1817-ben a világhírű magyar botanikus, Kitaibel Pál herbáriumával vetették meg. Egyik főpártfogója volt Haynald Lajos kalocsai érsek, maga is kitűnő fűvész, aki nagybecsű gyűjteményén és könyvtárán kívül jelentékeny pénzösszeget is hagyott 1892-ben a Növénytárra. A tulajdonképpen herbáriumokon kívül (maga a törzsgyűjtemény 4700 fasciculus,) szemléltető gyűjteménye is van, nem is szólva a különleges csoportokról.

A Növénytár már 1892-ben elköltözött a törzsepületből és 1905-ben került mai helyére, a Magyar Tudományos Akadémia palotájának II. emeletére.

VIII. Az *Ásvány- és Őslénytani Osztály* 1802-ben alakult meg s hála Semsey Andor földbirtokos egy emberéleten át tartott fejedelmi áldozatkészségének, ma sok tekintetben Európa egyik legjelentékenyebb hasonmú gyűjteménye, közel 200.000 tétellel. A magyar kőületek és ásványok páratlanul gazdag sorozatain kívül különös nevezetessége az 1200 darabot meghaladó meteorit-gyűjtemény.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM MŰKINCSEIBŐL I.

*Szent Sebestyén szobra
1500 körüli időből,
Lőcséről
(Magy. Nemzeti Múzeum)*

*Misekannácska,
ezüsből készült,
190 körül
(Magy. Nemzeti Múz.)*

*Madonna-szobor a XIV.
sz. második feléből,
Szlávinról, Szepes m.
(Magy. Nemzeti Múzeum)*

*Terem a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Osztályában
a bártfai városi könyvtár szekrényével*

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM MŰKINCSEIBŐL II.

*Szárnyasoltár Felsőmagyarországról 1521-ből
(Magyar Nemzeti Múzeum)*

Dióhéjba szorítva ez a Magyar Nemzeti Múzeum képe.

A Múzeum elé szabott feladatok ma jóval súlyosabbak, mint valaha. A Felvidék és Erdély, utóbbi a fejedelmi kor legmagyarosabb emlékeivel, el vannak előlünk zárva, kiesnek a Nemzeti Múzeum gyűjtési köréből, sőt lehetőségeiből. Holott muzeális anyaguk a magyar nemzet történetének és művelődésének legintegránsabb része s annak a fogláló népekhez semmi köze, lelküktől, szellemüktől merőben idegen. Még a természetrajzi gyűjtés is lehetetlenné van téve, hiszen a földrajzilag egységes Kárpát-medence természeti kincseinek legfontosabb anyaga a megszállott területekre esik.

A Magyar Nemzeti Múzeum ennek dacára igyekszik híven eleget tenni feladatának, hogy a történeti Magyarország központi múzeuma legyen. Annak, aki Erdély, a Felvidék, akár pedig Dél-Magyarország kulturális, művészeti vagy természeti emlékei felől tájékozódni akar, soha sem lehet Budapestet és benne a Magyar Nemzeti Múzeumot elkerülni. Az elszakított részek múltjának forrása, tárháza, szellemi központja itt lesz, valameddig a nagy Dunába futó vizek folyása vissza nem fordul az eddigivel ellentétes irány felé.

